

Eneň-ataň dakan ady üýtgedilmese ýagşy

Category: Edebi makalalar, Goşgular, Kitapcy

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Eneň-ataň dakan ady üýtgedilmese ýagşy ENE-ATAŇ DAKAN ADY
ÜÝTGEDILMESE ÝAGŞY

Çaga köplenç gije ýaryndan soň ýa-da daňa golaý ýagty jahana inýär. Öňler obalarda belli-belli göbegeneler bolardy. Olar ini halallykda, sadalykda, ynamdarlykda, ynsaplylykda, sahylykda özüni tanadan zenanlar bolardy. Çaga ilki ýerden göterene çekýär diýerdiler. Şeýle eneler çagyrylyp, göbek kesdirerdiler. Göbek gany ýere gömlerdi. Ene topraga göbek gany siňen ýeri diýlerdi. Göbegenä halat ýapylardy. Türkmenler ömrüniň ahyryna çenli göbegenelerini unutmaýarlar, oňa hormat goýýarlar.

Çaganyň göbegi kesilenden soň, molla çagyrylyp, iň ýakyn hossary ýa-da ene-atasy ýüreginden syzdyryp, göwnüne makul ady saýlap alýar. Şondan soň molla azan çekerdi. Azan aýdylanda, çaga dakylan at getirilerdi. Saýlanyp dakylan at çugdum-çugdum bolýar. Mysal üçin, älem nurlary aýa-güne guwanyp, olara

meňzäp ýüzüniň nurly, kalbynyň päkizeligi, il-güni gün ýaly çoýmagy arzuw edilip: Aýdogdy, Gündogdy, Aýperi, Aýbölek, Aýsuluw, Aýbibibi ýaly atlary daksa, çaganyň dogan aýy: Meret, Baýram, Gurban, Aşyr, Sapar ýaly oglanlara dakylýar. Şeýle atlary dakmak bilen, türkmen näçe ýyl ömür tanapyny külterlese-de, eneden dogan aýy belli bolup dur. Köplenç aý atlarynyň yzyna oglanlara: Mämmet, Myrat, Berdi, Gurban, Durdy ýaly atlar goşulyp, Aşyrmämmet, Baýramgeldi, Merergeldi, Gurbandurdy, Saparmämmet ýaly goşma atlar-da dakylýar. Gyzlara bolsa Meretgül, Aşyrbibi, Sapartäç, Baýramgül ýaly atlar dakylýar. Ene-ata oglunyň gaýratly, güýçki, batyr bolmagyny isläp, Arslan, Gaplaň, Ýolbars, Möjek ýaly atlary daksa, uzak ýaşap, çydamly bolmaklaryny küýsäp, Sazak, Gandym, Çerkez, Borjak, Ýowşan ýaly atlary dakmagy unutmaýarlar. Gyzlara bolsa tagamly miweleriň, owadan guşlaryň, gülleriň, pasyllaryň naýbaşy baharyň, göwnüňi galkyndyrýan atlary: Nartäç, Alma, Üzümgül, Bägül, Gülälek, Bahar, Owadan, Näzik ýaly atlary dakýarlar.

Ene-atanyň ýüregi ogulda-gyzda. Ene üçin ikisi-de des-deň. Ýöne ata-babalarymyz ogly gyzdan ileri tutupdyrlar. Ogul halal ojagyň eýesi, gyz kesekiniňki bolýar diýen düşünje güýçli täsir edipdir. Şeýle bolany üçin «Oguldyr döwletiň başy, gyzda bolsa göwün hoşy» diýen pähimler nakyla öwrülipdir. Ýöne gyzyň rehimdarlygyny ogla deňemändirler. Muny durmuşy synlaýanlar aýyl-saýyl eder.

Öňler adyň yzyna lakam goýlardy. Munuň aýratyn sebäbi bar. Kürendagyň içinde Gyrađeň diýen obada üç sany Hajy atly adam bardy. Olaryň biri uzyndan gelen, injigi inçedi. Ona Hajygułak diýerdiler. Biriniň sesi bogukdy, muňa Hajybogujak diýerdiler. Ýene biri barjamlydy. Gys, ýaz aýlary goýun üstüne göçende, ýeke öýli oturardy. Goýny ogullary bakardym onuň adyny Hajyleýlek diýip tutardylar.

Bir wagtlar Parawbibiniň arçyny Mämi, dilewary ýanyna çagyryp: «Inim, biziň obamyzda baş sany Mämmet atly bar. Toýdatomaşada, ýasda biri gerek bolsa, «Mämmet, bäre gel!» diýsem, başisi bar bolsa hemmesi ýanyma gelýär. Şolaryň gylyk-häsiýetine, ýüz-gözlerine gelşip duran lakam dakmaly» diýende, dilewar kişi: «Arçyn, ol bir kyn iş däl. Häzir atlarynyň yzyna lakam tirkäris» diýipdir-de, birine Mämmetşagal, ikinjisine Mämmetkesik, üçünjisine Mämmetçapyk, dördünjisine Mämmetkör, başinjisine Mämmetgenek diýen lakamlary ýelmäpdir.

Lakam gadyndan gelýär. Bu bolýan zat. Lakam bir başga. Azan aýdylyp dakylýan ady üýtgedip dakylýan ady üýtgedip, soň dakylýan at bir başga. Şuny okyjylaryň saýgaryp-seljermegini küýsäp, şu ýazgylarymyň başyny çatmaly boldum. Özüň barada ýazyp-pozmag-a uslyp däl. Şeýle-de bolsa, özümden başlamaly boldy. Ene-atamyň dakan ady Halmyrat. Ýüregimiň üstünde tegelek hal bar. Şona esaslanan bolmaklary mümkin. Bu türkmeniň ata-babadan gelýän yrymy. Dädemiň ady Näzmeňli. Örän seýrek bolsa-da, bir adamyň çyn ady hem ýalan ady bolardy. Ýalan adyny telegräk görseler, «Çyn adyň näme?» diýip sorardylar. Ol soragyň möwriti ötdi. Çyn adyňy sorayan yok. Ýalan at ýörgünli bolýar. Çyn adyňy aýtsaň, kesek-ä beýlede dursun, dogan-garyndaşlaryň, obadaşlaryň-da bilenok.

Ýalan at nähili döreyär?

Eger-de ene-ata çagasyny aşa gowy görse, ýalan at dakýar. Ol at hiç hili many aňlatmaýar. Mysal üçin, Düküjik, Çüýçük, Şaka, Haşan, Mürji, Baýaw, Güwjan ýaly atlar. Öňler beýle atlar asla bolmazdy. Many aňladardy. Ýokardaky ýaly atlar hiç hili many aňlatmaýar. Türkmeniň söz baýlygynda-da bolmaýar. Başga ýerlerdäkini bilemok weli, günbatar türkmenlerde yetmişinji ýyllaryň başyndan bäri ýalan at dakmak halys köpeldi. Munuň sebäbi nämede? Birinjiden-ä ýalan ady köplenç çaganyň atasy dakýar. Öňler çaga dogandan soň içlerinden begenerdiler, gowy görerdiler. Ýöne çaga ene-atasyny tanaýança öňüne alyp haý-küş etmezdi. Öz ene-atasyndan, goňşy-golamdan utanylardy. Utanç yüzüň perdesidi. Çagany her haçanda gowy görmeli, ýöne çyn adyny tutup gowy görmeli. Özümü bilip Tatar adymy gowy göremok. Gepe-söze düşünmeýänlere «çiçi» ýa-da «tat» diýerdiler. Samsyklaç bolandyryn-da. «Adyň kim?» diýip sorasalar, «Tatar» diýmäge utanyaryn. Hatda gazet-žurnallara makala ýazyp, aşagyna ýalan ady ýazmaklygy gelşiksiz görýärim. Munuň ady nähili diýiläýjek ýaly. Ýalan at dakylanlaryň hemmesi-de şeýle bolmaly. Oglan öýlendirilip nika gyýlanda, sanaglysy gutaranda çyn ady aýdylýar. Ýalan at ömrüň bilen dalaşýar. Ony özüňden aýyrmak hylalla.

Men ömrümde bir gerçek ýigidiň ýalan ady ýazdyryp, çyn adyna eýe bolandygyny bilýärim. Ol zehinli şahyr, ezber žurnalist

Täçdurdy Annagulyýewdi. O döwürde biz Gyzylarbat şäheriniň günortasynda, Düýeji dagynyň ilerki dabanyň ýassanyp oturan Çalsuw obasynda ýaşaýardyk. Annaguly aga 1937-nji ýylda Çalsuwa göçüp bardy. Ol öň Gazanjyk raýonynyň Gurbanmämmet oba sowetiniň Onguýy obasynda ýaşaýan eken. Annaguly Garabaýyň iki ogly bardy. Uly ogluna Çyratan (şora bitýän gaty ot -T.Ü.), kiçi ogluna Ballak diýerdiler. Çyratan guýmagursak zehinlidi. Ol 1937-nji ýylda doly däl orta mekdebi gutaryp, şol obada sowatsyz adamlary okadyp başlady. Ol klaslara «Likbez», «Çalasowatly» diýerdiler. Şol ýyllarda «Tokmak» žurnalynda «Arbadym», «Iýmäge» diýen satiriki goşgusy, dürli gazetlerde goşgularydyr makalalary çap edilip başlandy. 1939-njy ýylda Gazanjykda «Sosialistik maldarçylyk» diýen gazet çykyp başlady. Onuň edebiýat bölüminiň ilkinji müdirligine Täçdurdy Annagulyýew bellendi. Ine, şeýle adam tutanýerlilik bilen ene-atasynyň dakan adyna eýe boldy. Çyratan diýip adyny tutsalar «Hy-hawwa» diýip jogap gaýtarmazdy. Özüne diýilýändirem öýtmezdi. Onsoň obadaşlary alaçsyz onuň hakyky adyjy tutup başladylar.

Şu zatlary ýazmak bilen, esasan, göz önünde tutan maksadym, indiden beýläk ene-atalar özleriniň gül ýaly çagalaryna bolar-bolmaz, bolgusyz, ýalan at dakmazlygyny arzuw etmek. Bardygeldi ýalan at dakmakçy bolsalar, onda gowy atlar azlyk etjek däl-ä. Meselem: Şirim, Pirim, Söýenjim, Daýanjym, Guwanjym, Aşgabat, Balkan, Küren, Düýeji, Hazar, Sähra, Jülge, Arkaç ýaly goşmaça atlar dakylsa, gelişmäm durjak däl. Iň gowus-a, ene-atanyň dakan ady üýtgedilmese ýagşy.

Tatar ÜYŞMEKOW. Edebi makalalar